

PEDAGOGY

Розвиток соціальності іноземних студентів у процесі соціально-педагогічного супроводу соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу

О. М. Білик

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: bilikl@mail.ru

Paper received 12.10.2016; Accepted for publication 20.10.2016.

Анотація. У статті представлено теоретичний аналіз розвитку соціальності як результату соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу та як інтегративної якості особистості, що визначає: рівень входження іноземного студента в новий соціум, прийняття ним цінностей цього соціуму, організацію життєдіяльності відповідно до прийнятих у цьому соціумі норм, традицій, правил, зі збереженням власної етнокультурної ідентичності. Пропонується виокремити міжкультурний та соціально-професійний компоненти соціальності іноземних студентів, розкривається зміст кожного компонента.

Ключові слова: іноземні студенти, соціальність, соціалізація, освітньо-культурне середовище, соціально-педагогічний супровід.

Вступ. Важливим аспектом вищої освіти іноземних громадян є їхнє успішне професійне становлення, а також соціальний розвиток як суб'єктів соціокультурної діяльності, тобто гармонізація соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України, на підвищення ефективності якої суттєвий вплив має реалізація соціально-педагогічного супроводу, який забезпечує належний рівень розвитку соціальності, зокрема її міжкультурного та соціально-професійного компонентів.

Короткий огляд публікацій по темі. Поняття «соціальність» розглядалося в роботах Е. Дюркгейма, В. Дуаза, Д. Жодле, Л. Леві-Брюля, С. Московичі, (французька соціологічна школа); С. Рубінштейна, Е. Фромма (основами розвитку соціальності вважали практичну діяльність); М. Бахтіна, Л. Виготського, Е. Кассіра (провідним фактором соціальності вважали знак, символ, мову); В. Абушенко, А. Григор'єва, Н. Отрешко, М. Ромм, Т. Ромм, С. Щербак (соціальність розглядають як якість особистості, її здатність бути суб'єктом соціальних відносин); А. Брушлінського (соціальність притаманна індивіду, групі, нації); К. Альбуханової-Славської (розглядає складові соціальності: соціальну позицію, соціальну компетентність, соціальну активність тощо) [4, с. 240 – 241].

Розуміння соціальності як результату соціального виховання починається на початку ХХІ ст. в роботах Л. Мардахаєва, а також в працях: Т. Алексеєнко, О. Рассказової, А. Рижанової, С. Харченка та ін. Соціальність вивчали: Ю. Алієва, А. Аніщенко, О. Борисова, О. Губа, Л. Коваль, І. Курліщук, Л. Лавриченко, Ю. Лисенко, Н. Максимовська, І. Мавріна, А. Мудрик, В. Нікітін, О. Олексюк, Б. Паригін, О. Пахомова, С. Савченко, Н. Самохіна, О. Севастьянова, Т. Скориц, Л. Стасюк, В. Стрельцова, Н. Феденко, О. Хендрик, С. Хлебик, Т. Швець, Н. Якса та ін.

Метою статті є аналіз розвитку соціальності як результату соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України.

Матеріали і методи. У ході роботи використано такі методи дослідження: системний аналіз філософської, культурологічної, соціологічної, психолого-педагогічної, соціально-педагогічної літератури,

аналіз понятійно-термінологічної системи з метою теоретичного вивчення проблеми соціальності як результату соціально-педагогічного супроводу соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; теоретичне узагальнення, синтез і аналіз з метою розкриття основних особливостей соціальності іноземних студентів, вивчення та теоретичне осмислення практики розвитку соціальності іноземних студентів у процесі соціально-педагогічного супроводу їх соціалізації.

Результати та їх обговорення. Соціальність іноземних студентів формується в процесі соціального виховання в родині, навчальному закладі на батьківщині, конфесійній спільноті. Отже, іноземні студенти, які прибувають до українських ВНЗ, мають певний сформований рівень соціальності, вже засвоїли сімейні, релігійні цінності рідного соціуму, культури батьківщини, в них сформовані якості, необхідні для проживання в рідному суспільстві, засвоєна поведінка, що вважається нормативною в їхньому соціумі. Але в новому соціумі, культурі, яка суттєво відрізняється від звичної культури батьківщини, іноземні студенти стикаються із соціокультурними факторами країни навчання, які впливають на формування особистості, зумовлюють трансформацію соціальності. Відбувається її суттєвий розвиток, збагачується соціальний досвід, засвоюються соціальні цінності нового соціокультурного простору, формуються соціальні якості, зумовлені впливом інокультурного освітнього середовища, виробляються нові аспекти соціальної поведінки відповідно до вимог нетрадиційного для іноземних студентів суспільства. Як зазначає А. Рижанова: «Перспектива розвитку соціальності особистості – сходження від сімейних цінностей через етнічні, громадянські, регіональні тощо до глобальних із відповідним розвитком якостей, поведінки, а, отже, і рівнем самореалізації у цих соціумах» [3, с. 241]. Таким чином, для іноземних студентів важливим завданням соціального виховання стає засвоєння саме глобальних цінностей, оскільки вони існують у просторі двох культур – рідної, яка сформувала їхню особистість, та української, що має суттєвий вплив на їхній соціальний розвиток та професійне становлення.

Цілком погоджуємося з А. Рижановою, що склад-

никами соціальності варто розглядати соціальні цінності, соціальні якості та соціальну поведінку. Отже, соціальність іноземних студентів як результат соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації є сформованою інтегративною якістю особистості іноземного студента, що визначає: рівень входження в новий соціум, засвоєння цінностей цього соціуму, організацію життєдіяльності відповідно до прийнятих у цьому соціумі норм, традицій, правил, зі збереженням власної етнокультурної ідентичності.

Цінності розглядаються як визначення людської, соціальної і культурної значимості певних явищ дійсності відносно потреб суспільства та окремої особистості [1, с. 200]. Стосовно соціалізації іноземних студентів важливими є, перш за все, соціальні цінності, які засвоюються ними в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України, а також професійні цінності, пов'язані із майбутнім фахом. Соціальні цінності іноземних студентів відповідно визначають їхні соціальні якості та соціальну поведінку. Якість є сукупністю властивостей, ознак, котрі відбивають сутність об'єкта [5, с. 117]. Особистісні якості – як сукупність усіх соціальних та біологічно зумовлених компонентів особистості, котрі визначають її стійку поведінку в соціальному та природному середовищі [5, с. 117]. Соціальні якості відповідно пов'язані із характеристиками особистості, суспільних груп, класів. О. Пахомова під соціальними якостями розуміє «...лише позитивні властивості особистості, які є рисами ціннісного ставлення людини до інших» [2, с. 257]. Більшість соціальних якостей уже сформовані в іноземних студентів під час соціального становлення в просторі рідної культури. В освітньо-культурному середовищі ВНЗ України формуються їхні соціальні якості, зумовлені специфікою інокультурного соціуму, а також соціально-професійні якості відповідно до вимог отримуваного фаху. Важливим аспектом соціального становлення іноземних студентів як результату соціально-педагогічного супроводу в освітньо-культурному середовищі ВНЗ є розвиток таких соціальних якостей: комунікативна, соціально-професійна та соціальна компетентність, соціальна активність, соціальна відповідальність, міжетнічна толерантність.

Поведінка визначається як «...взаємодія живих істот із середовищем, соціально значуща система дій, вчинків...» [1, 146]; «...такі дії особистості, за якими можуть спостерігати інші люди, за присутністю яких вони реалізуються або видимі наслідки цих дій» [2, с. 258]. Соціальна поведінка визначається як «...дії, спрямовані на об'єкт, який наділено особливим значенням у свідомості людини, але не уточнюється, що (або «хто») це за об'єкт» [2, с. 258]; «...система дій особистості, в якій виявляються взаємовідносини із соціальним середовищем» [6, с. 276], «...позитивні дії індивіда, спрямовані на соціальні об'єкти (людину, сім'ю, групу, спільноту тощо), і презентованість у них «власне» особистісних, характерологічних рис, ціннісних ставлень до соціуму, його форм» [2, с. 258]. Соціальна поведінка іноземних студентів в умовах інокультурного соціуму зумовлена нормами, правилами та традиціями цього соціуму. У деяких аспектах вона може відрізнитися від традицій та норм рідної

культури, що викликає значні труднощі під час соціальної взаємодії іноземних студентів з представниками українського соціокультурного простору, тому соціальному педагогові необхідно приділяти особливу увагу саме формуванню їх соціальної поведінки в новому освітньо-культурному середовищі українського ВНЗ та соціокультурному просторі України в соціокультурній та професійній діяльності.

Іноземний студент в освітньо-культурному середовищі ВНЗ постає перед комплексом проблем, пов'язаних із соціалізацією в цьому середовищі, деякі проблеми аналогічні до проблем вітчизняних студентів (необхідність адаптуватися як молодій людині, тобто як уже соціалізованій особистості зі своїми особистісними характеристиками, як студентові, тобто суб'єктові освітньої діяльності й об'єктові впливу освітньо-культурного середовища). Крім того, іноземний студент має адаптуватися в цьому середовищі як представник іншої країни, тобто носій своєї культури, традицій, норм поведінки, системи цінностей. Відповідно до специфіки іноземних студентів як суб'єктів освітнього процесу, провідними аспектами їх соціалізації є міжкультурний та професійний, оскільки під час соціалізації іноземні студенти набувають не лише професійних навичок, але й вивчають українську культуру, долучаються до духовного багатства українського народу, що стає запорукою їх професійного формування і соціального розвитку. Міжкультурний аспект соціалізації передбачає активний процес засвоєння іноземними студентами необхідних для навчання та життєдіяльності в новому освітньо-культурному середовищі та соціокультурному просторі соціальних знань, навичок, основних норм поведінки, системи цінностей інокультурного соціуму. Це засвоєння відбувається в процесі активної міжкультурної взаємодії іноземних студентів із представниками освітньо-культурного середовища ВНЗ та українського соціокультурного простору через встановлення відносин із цим соціумом, долученням до його культури. Під час навчання формується професійна ідентичність іноземних студентів, ціннісне ставлення до майбутнього фаху. Міжкультурна соціалізація іноземних студентів спрямовує професійну соціалізацію, є її підґрунтям і контекстом. Професійна соціалізація впливає на формування професійної культури особистості, набуття досвіду фахової діяльності, професійної компетентності, стає основоположенням для подальшого професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Структура соціальності іноземних студентів як результату соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України, з одного боку, визначається етнічною та культурною ідентичністю іноземних студентів, тими соціальними цінностями і соціальними якостями, які були сформовані в рідному соціумі, в умовах рідної культури, з іншого боку, суттєвий вплив на формування соціальності іноземного студента мають новий соціум, культура країни перебування. Але мета перебування іноземного студента в країні навчання – це здобуття якісної професійної освіти, формування конкурентно-спроможного фахівця, здатного реалізувати себе в умовах

соціокультурного простору інформаційного суспільства. Тому в процесі соціально-педагогічного супроводу необхідно приділяти особливу увагу розвитку соціально-професійних цінностей, а також соціально-професійної поведінки іноземних студентів. Отже, соціальність іноземного студента, на розвиток якої спрямований соціально-педагогічний супровід соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, доцільно розглядати в сукупності двох компонентів – соціально-професійного та міжкультурного.

Як зазначає А. Рижанова, «...в кожному з різновидів соціальності її розвиток може досягати певних якісних рівнів: соціальна грамотність, соціальна компетентність, соціальна культура» [4, с. 37]. Відповідно, якщо вважати, що соціалізація іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі складається з трьох етапів: соціальної адаптації, соціальної інтеграції, соціальної індивідуалізації, кожному із цих етапів відповідає певний якісний рівень соціальності, якщо йдеться про міжкультурний компонент соціальності, на нашу думку, це може бути кроскультурна грамотність, міжкультурна компетентність і міжетнічна культура іноземних студентів. Оскільки професійна і міжкультурна соціалізація є двома провідними аспектами загального процесу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України, то соціально-професійний компонент соціалізації, за аналогією з міжкультурним, реалізується в таких рівнях, відповідно до етапів соціалізації: соціально-професійна грамотність, соціально-професійна компетентність, соціально-професійна культура як результат соціально-педагогічного супроводу професійного аспекту соціалізації.

На основі аналізу наукової літератури та реальної практики організації навчання іноземних студентів визначено такі критерії розвитку міжкультурного та соціально-професійного компонентів соціальності іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ: когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий. Ці критерії відбивають результати соціально-педагогічної діяльності, зокрема такого її виду як соціально-педагогічний супровід, наслідком якого є розвиток соціальності іноземних студентів (у сукупності соціально-професійного та міжкультурного компонентів), яку пропонуємо вважати комплексною характеристикою іноземного студента як соціального суб'єкта, що містить ієрархію міжкультурних та соціально-професійних цінностей, міжкультурних та соціально-професійних якостей, міжкультурної та соціально-професійної поведінки.

Когнітивно-інформаційний критерій сформованості соціальності іноземних студентів передбачає з'ясування рівня розуміння ними змісту власних соціальних якостей, усвідомлення норм поведінки в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України, а також власних потреб, проблем та особливостей. Показниками когнітивного критерію є знання: іноземних студентів про себе як представників певної етнічної групи в новому освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; про ставлення українського соціуму (викладачів, студентів, співробітників ВНЗ) до представників етнічної групи

студента; про норми поведінки в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; про соціально-професійні норми та критерії успішності, продуктивні способи взаємодії, соціально-професійної творчості; про традиції, звичаї, норми поведінки в українській культурі та соціумі; про сутність «культурного шоку», його об'єктивні причини та можливості подолання; про себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності; оволодіння мовою навчання та спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України.

Мотиваційно-ціннісний критерій відзеркалює основні мотиви та ціннісні орієнтації іноземних студентів, які є надто важливими для розуміння розвитку соціальності як результату соціально-педагогічного супроводу соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ. Показники: ціннісне ставлення іноземних студентів до себе в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України та отримуваної професії; соціальна мотивація щодо набуття соціально-особистісного досвіду в освітньо-культурному середовищі; соціальна мотивація до міжособистісного спілкування в освітньо-культурному середовищі; міжетнічна та міжкультурна толерантність; ціннісне ставлення до української культури та соціуму; вмотивованість до набуття досвіду соціально-культурної взаємодії в українському соціумі; мотивація до навчання та професійного становлення; ціннісне ставлення до мови навчання і спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України та мотивація до її вивчення; ціннісне ставлення до отримуваної професії.

Емоційно-вольовий критерій пов'язаний із емоційними переживаннями й усвідомленням іноземними студентами вимог нетрадиційного освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України щодо здатності реалізовувати навчально-професійну та соціокультурну діяльність, а також виявленням таких особистісних якостей, як: цілеспрямованість, самостійність, наполегливість у досягненні поставленої мети, послідовність. Показники: позитивне сприйняття іноземними студентами нового соціально-особистісного досвіду в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; зусилля щодо реалізації свого призначення, пошуки шляхів самореалізації; наполегливість щодо діалогічної міжкультурної взаємодії; емоційна комфортність; емоційна готовність до сприйняття і засвоєння традицій, звичаїв, норм поведінки в українській культурі та соціумі; наполегливість у подоланні «культурного шоку»; вольова готовність до виконання навчально-професійних завдань, позитивне ставлення до обраної професії; емоційно-вольова готовність до застосування мови навчання та спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України.

Поведінковий критерій уможливує вивчення рівня сформованості в іноземних студентів умінь і навичок соціальної поведінки в нетрадиційному освітньо-культурному середовищі. Зокрема, він пов'язаний із реалізацією соціальної активності іноземних студентів, умінням спілкуватися із представниками освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України, обстоювати власну позицію, узгоджувати дії, відповідати за виконання дорученої справи. Передбачається активна участь у навчально-

професійній та соціокультурній діяльності в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України. Показники: свідомо самоорганізація життєвого шляху; активність набуття нового соціально-особистісного досвіду; активність щодо міжособистісного спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України; толерантне ставлення до представників будь-яких соціальних груп; активність у подоланні проявлення «культурного шоку»; активність засвоєння традицій, звичаїв, норм української культури та творча самореалізація в українському соціумі; активність щодо виконання навчально-професійних завдань та застосування мови навчання і спілкування в освітньо-культурному середовищі ВНЗ України.

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що соціальність іноземних студентів як результат соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації є

сформованою, інтегративною якістю особистості, що визначає: рівень входження іноземного студента в новий соціум, прийняття цінностей цього соціуму, організацію життєдіяльності відповідно до існуючих у цьому соціумі норм, традицій, правил, зі збереженням власної етнокультурної ідентичності. Структуру соціальності іноземних студентів як результату соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ доцільно розглядати в сукупності двох компонентів – міжкультурного та соціально-професійного. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми пов'язані із експериментальною перевіркою сформованості міжкультурного та соціально-професійного компонентів соціальності іноземних студентів у процесі соціально-педагогічного супроводу їх соціалізації в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу України в залежності від етапу соціалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еникеев М. И. Общая, социальная и юридическая психология : краткий энциклопед. слов. / М. И. Еникеев, О. Л. Кочетков. — М.: Юридическая литература, 1997. — 448 с.
2. Пахомова О. М. Соціальність особистості як результат соціального виховання / О. М. Пахомова // Вісник ХДАК. — 2010. — Вип. 30. — С. 253–260.
3. Рижанова А. О. Развитие социальности в культуре информационного общества / А. О. Рижанова // Проблемы инженерно-педагогической освіти. — 2012 — № 36. — С. 240 — 245.
4. Рижанова А. О. Якісні рівні соціальності / А. О. Рижанова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24–25 квіт. 2014 р. / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. — Харків, 2014. — С. 37–38.
5. Словарь по социальной педагогике / авт.-сост. Л. В. Мардахаев. — М.: Академия, 2002. — 368 с
6. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. слов.-довід. / за заг. ред. В. М. Пічі. — К.: Каравела; Л.: Новий Світ-2000, 2002. — 480 с.

REFERENCES

1. Enikeyev M. I. General, social and legal psychology: a brief encyclopedic dictionary / M.I. Enikeyev, O.L. Kochetkov. — M.: Legal Literature, 1997. — 448 p.
2. Pakhomova O. M. Sociality of an individual as a result of social education / O. M. Pakhomova // Journal of KhSAC. — 2010. — Issue 30. — P. 253—260.
3. Ryzhanova A. O. The Development of sociality in the culture of information society / A. O. Ryzhanova // Issues of Engineering and Pedagogical Education. — 2012 — № 36. — P. 240–245.
4. Ryzhanova A. O. Quality levels of sociality/ A. O. Ryzhanova// Culture and Information Society of the 21st Century: Proceedings of all-Ukrainian scientific and theoretical conference of young scientists, April 24–25, 2014 / Kharkiv State Academy of Culture, National Academy of Arts of Ukraine, Institute of Culturology. — Kharkiv, 2014. — P. 37–38.
5. Dictionary of social pedagogy / the author L. V. Mardakhayev. —M.: Academy, 2002. — 368 p.
6. Sociology: terms, notions, personalities; dictionary-reference book. / General editing by V. M. Pichi. — K.: Caravel; L.: New World -2000, 2002. — 480 p.

The Development of Sociality of International Students in the Process of Social and Pedagogical Support of Socialization in the Educational and Cultural Environment of a Higher Educational Institution

Bilyk O. M.

Abstract. The paper presents a theoretical analysis of sociality as a result of both social and pedagogical support of socialization of international students in the educational and cultural environment of a higher educational institution and an integrative quality of a person that determines the follows: the extent of penetration of international students in the new society, their adoption of the values of this society, organization of life in accordance with the rules and traditions in this society while preserving their own ethnic and cultural identity. The author identifies intercultural and socio-professional components of sociality of international students and demonstrates the content of each component.

Keywords: international students, sociality, socialization, educational and cultural environment, social and pedagogical support.

Развитие социальности иностранных студентов в процессе социально-педагогического сопровождения социализации в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения

Е. Н. Бильк

Аннотация. В статье представлен теоретический анализ развития социальности как результата социально-педагогического сопровождения социализации иностранных студентов в образовательно-культурной среде высшего учебного заведения и как интегративного качества личности, которое определяет: степень вхождения иностранного студента в новый социум, принятие им ценностей этого социума, организацию жизнедеятельности в соответствии с принятыми в этом социуме нормами, традициями, правилами, с сохранением собственной этнокультурной идентичности. Предлагается выделить межкультурный и социально-профессиональный компоненты социальности иностранных студентов, раскрывается их содержание.

Ключевые слова: иностранные студенты, социальность, социализация, образовательно-культурная среда, социально-педагогическое сопровождение.